

УДК 141

Історико-філософські трансформації концепту ідеології

Н.І. ДЕГТЯРЬОВА

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ,
E-mail: sad.chezh@gmail.com**Авторське резюме**

Термін, а згодом концепція ідеології супроводжували історію гуманітарних наук, зокрема, історію філософії, протягом останніх двох століть. Незважаючи на широке вживане використання дефініції «ідеологія», авторка статті стверджує про великі розбіжності у тлумаченні її сенсу, зокрема у українській філософії, що зробила великий стрибок від радянського філософування одразу до постмодернізму. У статті авторка намагається висвітлити суперечки, що велися навколо цього поняття, наводячи приклади з історії філософії, маючи на меті продемонструвати як цей концепт формувався у роздумах про гносеологічні здібності людини, нанесення на карту поняття помилкової (або хибної) свідомості, про балансування між реалістичним та примарним баченням буття. Висвітлення історії думки, у ході якої (історії) здійснювалося розгортання цих роздумів, має важливе значення для розуміння сучасної філософії. У статті розглядаються ключові позиції мислителів в зазначеній області, від Аристотеля до Дестюта де Трасі, Альтюссера, Фуко, Жижека та ін. і надається означення ідеології в рамках емпіризму, ідеалізму, марксизму, пост-марксизму і пост-структуралізму; демонструється кореляція між напрямками та (не)можливістю вийти за межі (не)ідеологічної реальності.

Ключові слова: ідеологія, постструктуралізм, хибна свідомість, історія філософії, марксизм, постмарксизм, критика ідеології.

Historical and philosophical transformation of the concept of ideology

N.I. DEGTIAROVA

The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university, Dnepropetrovsk, Ukraine,
E-mail: sad.chezh@gmail.com**Abstract**

The term and, later on, the concept of ideology have accompanied the theoretical history of the humanities, including history of the philosophy, for the last two centuries. But despite wide spread usage of the word “ideology” the author claims that there is as big gap in the understanding of the meaning of it, especially in Ukrainian philosophy, which have done a big jump from soviet philosophy to postmodernism already. In this brief analysis, the author aims to highlight the debates around ideology, using examples throughout history of philosophy to illuminate how this concept was formed, based on the arguing about gnoseological abilities of human, mapping false consciousness, attempts to find balance between idea and matter. Knowledge of the tradition through which people have attempted to describe the phenomenon of ideology is essential for an understanding of contemporary philosophy. The article discusses key thinkers in the field, from Aristotle to Destutt de Tracy, Althusser, Foucault Zizek and sets ideology within the critical frameworks of empiricism, idealism, Marxism, post-Marxism and poststructuralism, while demonstrating the correlation between the (un)possibility to get out of the (un)ideological reality.

Keywords: ideology, poststructuralism, false consciousness, history of philosophy, Marxism, post-Marxism, critique of ideology.

Постановка проблеми. У сучасних соціально-філософських дослідженнях, особливо у вітчизняних, наявна істотна потреба щодо визначення місця, ролі і значення ідеології в суспільно-історичному процесі. Так, особливість формування філософських студій за часів Радянського Союзу спричинила сьогоднішню прогалину в царині антропологічних, культурологічних та філософських зсувів, що відбувались наприкінці ХХ ст. у західноєвропейській філософії. Відсутній розгляд теорії ідеології, становлення поняття та його модифікацій; також показово, що у сполучі із постмодернізмом це поняття відтворює досить примарний, ілюзорний науковий постідеологічний світ. Є підстави вважати, що ретроспективний огляд філософських вчень, які зосереджувались на

проблемах хибного сприйняття, (не)можливості пізнати істинну реальність, (не)спонтанності соціокультурних практик (від античності до постструктуралізму) є необхідною і наразі відсутньою ланкою історико-філософського та соціально-філософського дискурсу.

Так, вирішення проблеми суб'єкта в постструктуралізмі має загальнофілософську актуальність, чим і обумовлена увага до філософської спадщини постструктуралізму з боку представників різноманітних шкіл і напрямів у сучасній філософії. Постструктуралізм змінив суть європейського філософського мислення – після робіт провідних представників цього напрямку стало неможливим не помічати відкритих і досліджених ними феноменів. Наприклад, перетворення торкнулися таких

розділів і галузей філософського знання, як проблеми суб'єкта і суб'єктивності, їх ідеологічних конотацій. І попри пильну увагу та активні дискусії на сьогоднішній день багато галузей постструктуралізму лишаються маловивченими. Це стосується і найважливішої для розуміння цієї течії проблеми суб'єктів в ідеологічному контексті. Проте, на думку авторки, в сучасному вітчизняному дискурсі відносно постструктуралізму наявна епістемологічна «біла пляма», адже не завжди враховуються відповідні надбання попередніх гносеологічних парадигм. Тому здається важливим здійснити хронологічний виклад зі специфіки перетину антропоцентричних та соціоцентричних структуроутворюючих смислів у західноєвропейської традиції щодо розгляду ідеологічного концепту. На одному з таких перетинів утворилася проблема істинності та помилковості знань, яка відстежується на всіх етапах розгортання історії філософії, набуваючи кардинально несподіваного виду в постструктуралізмі.

Метою дослідження є відстеження парадигмальних метаморфізацій щодо розуміння ідеологічних утілень: від індивідуальної помилковості свідомості, як у Арістотеля, до повного маскування реальності ідеологією у Г. Дебора, Ж. Бодрійяра, С. Жижека.

Виклад основного матеріалу. Історію самого визначення ідеології часто ведуть від Франції XVIII ст., адже саме тоді воно входить в обіг, ловлячи гребінь політичного суспільного запиту, проте, на погляд авторки статті, поява його не була б можливою без попереднього розвитку та апробації певних концептуально-сміслових утворень за століття до того.

Для пояснення вибору ранніх етапів розвитку людської думки, що будуть наведені нижче, варто зазначити, що саме в цій статті береться за предтечу концепції ідеології. Насамперед, звісно – це одвічна філософська опозиція матерії та ідеї і похідний від неї розподіл світу не просто на матеріальний та ідеальний, а на реальний та трансцендентний. Саме з цих бінарних опозицій росте коріння теорії помилкової (хибної) свідомості. У різних філософів помилкові судження про світ є і етичною, і гносеологічною, і методологічною, і врешті-решт ідеологічною проблемою [див.: 6, р.15-36].

І хоча варто відзначати грецьких іонійців, що пояснювали будову світу через певний матеріальний принцип, питання про співвідношення матерії та ідеї як таке що серед них не ставилось. Першим, хто переломив кут сприйняття, направивши його з зовнішнього світу всередину людини, був Парменід. За його словами розум – «шлях істини», а чуттєвий досвід – «шлях переконання», що веде до помилок. Таким чином, перша окреслена філософська відмінність між істиною та фальшою тут походить від дихотомії між духом та матерією.

Слід також згадати софістів, які вважали знання заснованим на чуттєвому сприйнятті та й взагалі відносним; натомість Сократ і його учень Платон брали за основу розум, протиставляючи об'єктивне знання суб'єктивному. В основному теорії так званої хибної свідомості стверджують, що вона є породженням дисбалансу у відносинах між світом ідей і світом чуттєвих, матеріальних речей. Так, у «Державі» Платона ідеї вважаються достовірнішими, аніж матеріальний світ. Отже, беручи світ сприйняття за реальність, ми припускаємось помилки, яка одночасно є і етичним злочином (яким є невігластво). Не визнаючи наявності прірви між світами ідей та матерії, Арістотель вважає матеріальний світ пізнаним і, хоча й клеймить певні свідомості як систематично помилкові, вже переходить до ідентифікації помилок у мисленні, що постають на шляху перетворення чуттєвих знань в уявлення.

Наступною значимою віхою є західноєвропейська філософія XVI – XVII ст., співзвучна суспільно-економічній трансформації феодалного устрою у ранній капіталістичний, породжуючи нові способи осмислення себе та навколишнього світу; перевідкриття античної філософії та переклади Біблії на національні мови стають новою базою для виявлення та спростування фальшивої свідомості. Так, Н. Макіавеллі описує дві форми помилкової свідомості: перша – арістотелева «друга натура», звичка, якій піддається суспільство, прагнучи жити незмінно, як предки споконвіків, що, в свою чергу, породжує другу форму – маскування реальних сьогоденних інтересів соціуму та зупинка прогресу. Вихід мислитель бачить у Государі, що будь-які нововведення приховуватиме за ілюзорним продовженням усталених практик. Тобто тут ідеологія постає в іпостасях і як така, що може виникнути спонтанно з повсякденності суспільного життя, і як впроваджена через маніпулювання можновладців. На теренах богослов'я приблизно в цей же час М. Лютер знаходить корінь хибної свідомості у переконанні, що дії людей тут, на землі, можуть допомогти врятувати наші душі (і відповідно експлуатація цих вірувань церквою, як-от легкість отримати індульгенцію).

У Ф. Бекона у «Novum Organon» релігійна концепція ідолопоклонства вже повною мірою адаптована до світської теорії помилкової свідомості. Не зупиняючись детально, все ж варто згадати 4 види хибних ідей, так званих «ідолів»: «ідоли племені» – забобони, що наявні у свідомості як результат життя в соціумі; «ідоли печери» – помилки, що виникають через особисті пристрасті; «ідоли ринкової площі» – спотворення в результаті невігластва, зокрема у мовному вираженні; «ідоли театру» – сліпе поклоніння авторитетам науки та релігії.

Англійська революція середини XVII ст.

була першою модерною спробою змінити політичне положення нації, одночасно реформуючи свідомість громадян. Джон Мільтон, як політичний пропагандист революційного уряду Кромвеля, залучав античні та середньовічні ідеї на службу політичним інноваціям. Він об'єднує платонівську дихотомію між реальними та ідеальними сферами і аристотелевий концепт звички, пояснюючи, чому люди вступають у змову зі своїм пригнобленням. У «Втраченому Раї» велика роль відводиться розгляду ідолопоклонства, протесту проти представництва Бога через будь-які інститути, що готує підґрунтя для подальшого, вже секуляризованого дослідження ідеології. Джон Локк слідує за «ідолами» Бекона, кажучи, що деякі з перешкод на шляху до істинного сприйняття виробляються внутрішньою роботою розуму, в той час як інші є результатом зовнішнього впливу [див.: 6, р.42-50].

Естафету континентальних європейських роздумів про (не)можливість істинного знання переймає Франція, яка представляє два базових проекти: матеріалізм, що протистоїть претензіям католицької церкви (Е. Б. де Кондільяк, П. А. Гольбах, К. А. Гельвецій) та так званий руссоїзм (Ж.-Ж. Руссо, відповідно), який наполягає на неприродності розумового апарату як такого.

І лише після цього мінімального огляду становлення філософських ідей щодо пізнання об'єктивної реальності, ми підійшли до автора, що вперше ввів термін «ідеологія» у більш-менш відомому нам сенсі в науковий обіг. Правда, у Дестюта де Трасі «ідеологія» – наука, яка має протистояти ідеалістичній концепції апіорних понять та історичному детермінізму. У своїх «*Eléments d'Idéologie*», вступаючи в полеміку з сучасним йому дискурсом, він стверджує, що немає вроджених ідей, думки збудовані на основі відчуттів, а єдиним способом уникнути скептичної позиції (начебто справжнє знання неможливе) був би аналіз самого процесу, за якого наші уми переводять матеріальні речі в ідеальні форми суджень. Правда, ця сфера дослідження вже була відкрита Кондільяком (основи асоціативної психології), проте під керівництвом Дестюта вона була «легітимована» в Інституті Франції і їй було дано ім'я «*Idéologie*»: наука ідей, «метанаука». Передбачалось, що її завдання – давати наукове пояснення генеалогії думки. І хоча «*Idéologie*», завдяки досліджуванню емпіризмом та матеріалізмом свідомості, зайняла своє місце серед наук Просвітництва у XVII – XVIII ст., відсутність в ній поняття душі (і віднесення останньої до розділу зоології), позбавили цю «протоідеологічну» галузь того жвавого інтересу, який вона спершу викликала.

Важливо також згадати Р.Декарта і дискусії, спровоковані ним на віки вперед. Важ-

ливість *cogito* Декарта для ідеології полягає у тому, що наші чуттєві сприйняття представляють матеріальний світ всебічно хибним. Існує, таким чином, абсолютна розбіжність між реальністю і ідеями, «об'єктом» і «суб'єктом». Ці роздуми спровокували дві гносеологічні крайнощі: Дж. Берклі (все суще – божество, що утримує світ, спостерігаючи за ним) та Д. Юма (світ – розмитий пучок наших чуттєвих уявлень та їх комбінацій і, як наслідок, відсутність пізнаного суб'єкта як такого). Отже, в доктрині Юма з філософського розгляду також була «усунена» душа (окрім того, Юм припустив, що точне знання зовнішнього світу неможливе). Звідси очевидно, що у нас немає надійних критеріїв для розмежування правди від фальші.

Серед тих, кому ця доктрина видалась нестерпною, був І. Кант. Замість жорстокої декатової опозиції Кант пропонує епістемологічну єдність, яка дає пізнавальну можливість за умови співпраці досвіду і розуму, апостеріорних та апіорних знань. Проте розподілення світів на ноуменальний та феноменальний веде до того, що перша сфера існує за колом людського сприйняття. Тобто те, про що ми отримуємо дані зі світу, є систематично відмінним від того, яким він насправді є. Німецький класик засуджує емпіричне знання про речі-в-собі, вирване з ситуації і називає цю тенденцію науковим гіпостазуванням, що є джерелом помилкової свідомості.

Прийнявши опис Канта про наше становище за провокацію, Г. В. Ф. Гегель прагнув зберегти суб'єктну свободу, і в той же час усунути нібито непереборні перешкоди до абсолютного знання. Даючи світовій єдності імення *Geist*, феноменологія Гегеля при цьому не лишала нічого поза межами цього Духу. Ключовим у цьому для майбутніх теорій фальшивої свідомості є вчення про «взаємозв'язок протилежностей». Те, що послідовники Гегеля скоро називатимуть «ідеологія», з'являється в його роботах як критика абстрактного раціоналізму – «догматично», за його висловом, припускати, що людський розум може досягти абсолютних істин, які не будуть розвиватись і змінюватись у ході подальшої історії; рівно як і «догматично» стверджувати, що концепція безпосередньої істини має незалежне існування, вільне від впливу інших понять та внутрішніх протиріч. Філософи XX ст. апелюватимуть до цих двох помилкових тенденцій як до антиісторизму та есенціалізму [див.: 6, р.75-81].

Важливо відмітити і радикальний перехід у німецькій філософії від ідеалізму до матеріалізму, що здійснив Л. Фейєрбах: *ens realissimus*, реальне буття, яким є людина як концепція виду, родової істоти, має замінити більш туманні об'єкти як направляючий принцип у світі. У нього ж з'являється

визначення Бога вже як відчуження.

Попри загальновідоме «буття визначає свідомість», вирваний з контексту відповіді К. Маркса младогегельянцям-ідеалістам, вкупі з акцентуацією на економіці (що звело до вульгарно-матеріалістичного тлумачення ідеології факторами економічного розвитку; саме цей вид прочитання був узаконеним дискурсом в СРСР), сам Маркс дотримувався більш складного розуміння суті справи. Так, наприклад, відзначаючи однобічність, спрощеність протиставлення Фейєрбахом суб'єкта об'єкту, ідеального матеріальному, Маркс припускає, що ця дихотомія витісняється людською діяльністю, практикою; включаючи в себе перехід психічних ідей у фізичні ефекти, вона, таким чином, є взаємопроникненням протилежностей. Виділення же якогось одного фактора як детермінуючого є логічно помилковим, і помилкова свідомість насправді полягає саме в цьому протиріччі. Тим не менш це не робить опозицію ілюзорною: навпаки, на обох рівнях суб'єкт-об'єктні відносини дійсно спотворювались, тобто це точний опис неправильного положення справ. Важливо завважити, що проблему хибної свідомості для Маркса складає і проблема репрезентації. Ідеологія складається з нездатності усвідомити посередницьку функцію уявлення, вважаючи цю сферу автономною. У «Капіталі», намагаючись подолати розрив ідеалізму та матеріалізму, хибна свідомість приписується певному виду економічної системи – протиріччя між працею та капіталом утілюється в останній формі протиставлення Духу та його самовідчуження, у сучасному прояві конфлікту, якій інші епохи описували як битву плоті та душі, життя та смерті; відтак, відчуження може бути подолано, якщо люди зрозуміють, що «ринкові сили», які формують їхнє життя, є репрезентацією їх власної відчуженої діяльності.

Далі варто окреслити інший вектор розвитку теорії помилкової свідомості, що йде від З. Фрейда, що справив значний вплив на всі подальші розгляди теорії свідомості. Розвиваючи більш ранню роботу, «Три нариси з теорії сексуальності», де фетишистське заміщення спостерігається у розвитку дітей, Фрейд робить висновок, що «примітивні суспільства» еволюціонують до рівня цивілізованих за схемою, подібною дозріванню особистості. Натомість далі потужний теоретичний докір західноєвропейським претензіям на вищу свідомість був даний методом аналізу, відомому як «структуралізм». Так, метод відкритий Ф. де Соссюром, не припускає, що «цивілізовані» мови краще підходять для вираження складних ідей. Лінгвістика Соссюра показує, що сенс не є невід'ємним у знакові, а довільно виробляється зі структурованої системи знаків. Структурна лінгвістика та антропологія, таким чином, від-

крили можливість вивчення установчої (конститутивної) ролі ідеології.

Перший теоретик, що зробив значний крок вперед по лінії марксистської теорії ідеології, залишаючись вірним діалектичному підходу її засновника – Д. Лукач. «Історія та класова свідомість» заснована на осмисленні першої глави «Капіталу» і демонструє, що центральною та основною проблемою капіталістичного суспільства є товарний фетишизм. Досягненням Лукача є наочне представлення, яким чином товарний фетишизм та супутня йому «матеріалістична свідомість» проникли в кожен аспект капіталістичного суспільства, перетворюючи відносини між людьми та суспільні процеси на уречевлену дійсність. Поруч з цим варто пригадати виокремлення А. Грамші відомої тези «Комуністичного маніфесту» про те, що «панівні ідеї кожного часу були завжди лише ідеями правлячого класу», тобто так званої тези про «домінуючу ідеологію», яка панує на полі класової боротьби; сама ця битва, яку Грамші означає для вивчення, отримує назву концепція «гегемонії». Під «гегемонією» тут мається на увазі взаємозв'язок матеріальних та ідеологічних інструментів, через які правлячий клас зберігає свою силу, тобто, іншими словами, це форма практики.

Вирішальний вплив на подальшу критику ідеології – постмодерністську в тому числі – справили ідеї Л. Альтюссера, зокрема його антигегелівське твердження про матеріальність ідей та «напад» на суб'єкт. Вважаючи, що завданням будь-якої економічної системи є відтворення умов власного виробництва, включно і з людьми, сучасна капіталістична держава робить це у закладах двох типів, які уособлюють: Репресивний Апарат Держави (поліція, суд, армія) та Державний Ідеологічний Апарат (церква, політичні партії, ЗМІ, система освіти). Відповідна і очевидна різниця – «репресивний державний апарат функціонує на насильстві, в той час як державна ідеологічна машина на ідеології» [1, р.166 – переклад мій – Н.Д.]. Ідеологія, за Альтюссером, існує до індивіда. Коли конкретний індивід приходить, ідеологія «завжди вже» має певний набір ролей, особливу суб'єктність, в яку людина буде запакована. Це відбувається через процес «інтерпеляції», який в основному означає, що людина буде систематично розглядатися таким чином, щоб змусити його/її зайняти визначену суб'єктну позицію» [1, р.173 – переклад мій – Н.Д.]. І цей процес не є унікальним для капіталізму ХХ ст., за «формальної структури всі ідеології завжди однакові» [1, р.177 – переклад мій – Н.Д.].

Філософи, чия діяльність пов'язана з Інститутом соціальних досліджень, спершу заснованого у Франкфурті, здійснюють фактично найглибше проникнення у сутність впливу товару на свідомість. Члени цієї групи, такі як

Т. Адорно, М. Хоркхаймер і Г. Маркузе, засновують свої дослідження на аналізі комерціалізації, даної Марксом у першому розділі «Капіталу» та вже розвиненої Лукачем теорії уречевлення. Так, Хоркхаймер бачить основну проблему не у матеріальних умовах виробництва, а швидше у спотворенні суб'єкта. В той же час Адорно виділяє в якості кореня так званий «зсув почуттів у міновій вартості» – коли процес об'єктивзації не завершується робочим місцем, але стає звичкою розуму. До подібного висновку прийшов і Маркузе в «Одновимірній Людині»: «Засоби масового транспорту і зв'язку, товарні приміщення, харчування та одяг, випуск розваг та інформаційної індустрії несуть з собою приписані відносини і звички, певні інтелектуальні та емоційні реакції, які хоч і приємні, проте прив'язують споживачів до виробника, а через нього і до цілого. Продукти оселяються і маніпулюють; вони розвивають помилкову свідомість, що не імунна проти їх брехні». [7, р.12 – переклад мій – Н.Д.]. Це, згідно з представниками Франкфуртської школи, і є сутністю товарної культури: свідомість визнає себе хибною, але нікого це вже не хвилює, тому що справжня свідомість буде або практично недосяжною, або – і тут ми сягаємо території постмодернізму – насправді небажаною. Через 50 років після «Історії та класової боротьби» з'являється теза про те, що репрезентація вже стала автономною. У роботі «Суспільство спектаклю», що по суті є суцільним визначенням ідеології, Гі-Ернст Дебор розкриває результат цієї автономії – тотальне домінування репрезентації, «спектаклю», над тим, що вважається реальністю, що надає поняттю свідомості застарілість. Ми зіткнулись з матеріалізацією ідеології. «Суспільство стало тим, чим ідеологія вже була» [4, р.217 – переклад мій – Н.Д.].

В той час як перше покоління структуралістів вважало, що «глибинні» структури лежать в основі матеріальних проявів у метафізиці, М. Фуко був зацікавлений у конкретних результатах цих абстрактних «правил формування». Проте, для нього вже є неможливим використовувати терміни, як «істинний», «брехня» або навіть «свідомість» в абсолютному значенні. Можливі лише «дискурси», які дають початок «ефектам істини». Так само є інститути і практики – сім'я, школа, церква, – які функціонують таким чином, щоб ми відчували себе окремими суб'єктами з незалежними свідомостями, але цей ефект не є ані вічним, ані неминучим. Кажучи про владу/силу, він зазначає, що вона конститує суб'єкт, проте ухиляється розглядати наслідки цього прозріння. У «Power/Knowledge» він заявляє: «Я не з тих, хто намагається докопатись до ефектів влади на рівні ідеології. Дійсно цікаво, перш ніж ставити питання ідеології, дослідити спочатку пи-

тання тіла і наслідків влади на нього» [5, р.58 – переклад мій – Н.Д.].

На думку іншого впливового постструктураліста, Ж. Бодрійяра, «ідеологія» долає штучну дихотомію між матеріальними та ідеальними сферами: існує одночасність ідеологічних операцій на рівні психічної структури та соціальної структури і операція складається з визначення суб'єкта у вигляді об'єкта і об'єкта в термінах суб'єкта. Так як конкретна робота абстрагується у робочу силу в ранніх формах капіталістичних економік, в суспільстві споживання бажання абстрагується і розпорошується в потреби задля задоволення, множачи споживання; поняття «споживачькі потреби» замінюють продуктивність як організуючий принцип споживачького капіталізму. Оскільки потреби і прагнення постмодерного суб'єкта штучно створені, аби служити інтересам ринкової економіки, можна сказати, що суб'єкт втратив значиме незалежне існування. Але хоча Бодрійяр і демонструє, що це справедливо для суб'єкта суспільства споживання, він вирішує розширити сферу своєї аргументації до припущення, що ніколи і не було автентичного людського суб'єкта і резюмує це так: «Ми були одержимі ідеями про фетишизм, тільки щоб врешті-решт дослідити, що вся теорія ідеології може бути заперечена» [2, р.133 – переклад мій – Н.Д.].

Ефект впливу товарного фетишизму на індивідуальну психіку є основною турботою С. Жижека. У зв'язку з тим, що він розглядає цей ефект як злостий і спотворений, він певною мірою відроджує «традиційну» концепцію ідеології, однак не відтворює повністю погляди, в яких ідеологія «складалась» лише з ідей. Як і Дебор, він припускає, що реальне життя саме стало ідеологічним. Ідеологія не є помилковою, тому що не відповідає дійсності матеріального – вона робить це надто добре. Проблема полягає в самій матеріальній дійсності, яка прийняла гротескні форми об'єктивованої ілюзії, і ця ілюзія дублюється в нашій свідомості. Словенець згоден з фукіанським постмодернізмом, в тому, що ідеологія є матеріальною практикою [див.: 8, р.138-216].

Найбільш повний аналіз ідеології (у контексті реальності глобального ринку) в останні роки наданий М. Хардтом і А. Негрі («Імперія»). Автори вказують на важливість ідеології (на відміну від явних репресій) у підтримці постмодерністської форми імперіалізму. Імперія формується, пишуть вони, не на основі сили, але на основі здатності презентувати цю силу, що стоїть «на службі» права і миру. Влада, яку вони називають «Імперія», безумовно, виявлятиме і матеріальну силу за необхідності, але справжні битви відбуваються в сфері сприйняття – капітал має схильність до колонізації кожного аспекту суспільного життя і суб'єктивного

досвіду: у русі постмодернізації економіки при-
множення багатства все більше веде до того,
що ми будемо називати біополітичним вироб-
ництвом – виробництвом самого суспільного
життя, де економічне, політичне, культурне
перехрещуються і інвестують одне одного.

Висновок. Проведений стислий огляд пока-
зує наявність парадигмальних метаморфізацій
щодо розуміння ідеологічних форм мислення:
від індивідуальної помиловості свідомості,
як у Арістотеля, до повного маскуванню ре-
альності ідеологією у Г. Дебора, Ж. Бодріяра,
С. Жижека. Також простежується перетин

концептуальних положень постмодернізму, по-
стмарксизму та постструктуралізму в поглядах
на конституційований за допомогою загальної
структури суб'єкт ідеологічного дискурсу.

Одне з найпочесніших місць серед поста-
тей, що визначили розвиток сучасного дис-
курсу відносно ідеологічних питань, по-
сидає Л. Альтюссер. Його ідеї щодо соціальної
суб'єктивності інспірували такі цікаві з філо-
софської точки зору концепції, як «археоло-
гія знання» та «генеалогія влади» М. Фуко,
«шизоаналіз» Ф. Гваттарі та «соціоаналіз»
П. Бурдьє.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Althusser L. Lenin and Philosophy and Other Essay [Text] / L. Althusser. – N.Y.: Monthly Review Press, 1971. – 243 p.
2. Baudrillard J. For a Critique of the Political Economy of the Sign [Text] / J. Baudrillard. – St.Louis, Mo.: Telos Press, 1981. – 214 p.
3. Colin D. After poststructuralism: reading, stories and theory [Text] / D. Colin – L.: Routledge, 2004. – 207 p.
4. Debord G. Society of the Spectacle [Text] / G. Debord – Detroit, Mich.: Black & Red, 1967. – 154 p.
5. Foucault M. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–77 [Text] / M. Foucault. – N.Y.: Pantheon Books, 1980. – 288 p.
6. Hawkes D. Ideology (The new critical idiom) [Text] / D. Hawkes. – L.: Routledge, 2003. – 224 p.
7. Marcuse H. One-dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society [Text] / H. Mar-
cuse. – Boston: Beacon Press, 1964. – 257 p.
8. Zizek S. Tarrying with the Negative: Kant, Hegel and the Critique of Ideology [Text] / S. Zizek. – Durham:
Duke University Press, 1993. – 304 p.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2015

REFERENCES:

1. Althusser L. Lenin and Philosophy and Other Essay [Text] / L. Althusser. – N.Y.: Monthly Review Press, 1971. – 243 p.
2. Baudrillard J. For a Critique of the Political Economy of the Sign [Text] / J. Baudrillard. – St.Louis, Mo.: Telos Press, 1981. – 214 p.
3. Colin D. After poststructuralism: reading, stories and theory [Text] / D. Colin – L.: Routledge, 2004. – 207 p.
4. Debord G. Society of the Spectacle [Text] / G. Debord – Detroit, Mich.: Black & Red, 1967. – 154 p.
5. Foucault M. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–77 [Text] / M. Foucault. – N.Y.: Pantheon Books, 1980. – 288 p.
6. Hawkes D. Ideology (The new critical idiom) [Text] / D. Hawkes. – L.: Routledge, 2003. – 224 p.
7. Marcuse H. One-dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society [Text] / H. Mar-
cuse. – Boston: Beacon Press, 1964. – 257 p.
8. Zizek S. Tarrying with the Negative: Kant, Hegel and the Critique of Ideology [Text] / S. Zizek. – Durham:
Duke University Press, 1993. – 304 p.

Дегтярьова Наталя Ігорівна – аспірант

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Адреса: 49010, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72

E-mail: sad.chez@gmail.com

Degtiarova Natalia Igorivna – postgraduate

The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university

Address: 72, Gagarin Av., Dnipropetrovsk, 49010, Ukraine

E-mail: sad.chez@gmail.com